

АДАПТАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ОСВІТИ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРΟΣЛИХ

Архипова С.П.,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Процес соціально-економічних змін у суспільстві вимагає перегляду освітньої політики як у цілому, так і складових її компонентів, зокрема, стратегії освіти соціально незахищених категорій дорослих, яка покликана допомогти людині адаптуватися і знайти своє місце в житті, щоб правильно орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях.

Категорія «адаптація» у цей час набула міждисциплінарного характеру і використовується в таких галузях знань, як кібернетика, менеджмент, педагогіка, психологія, соціологія, фізіологія, економіка, андрагогіка. Походження цього поняття сягає латинського *adaptatio*, що буквально означає «приспособлення». Уживання терміну «адаптація» у сенсі «звикання» і «приспособлення» до умов життя і діяльності почав запроваджуватися в педагогічний тезаурус услід за розробкою поняття «соціальна адаптація».

Зауважимо, що поняття «соціальна адаптація» є досить широким і включає в себе різні види адаптації людини до тих чи тих сторін існування (матеріальних і побутових умов, сімейного життя), діяльності (трудова, навчальна), вимог суспільства (до професійних якостей, до морально-духовних і естетичних норм). Необхідність адаптації виникає при зміні умов життя і діяльності, які вимагають відповідної зміни в поведінці людини. Якщо соціалізація індивіда відбувається з різним ступенем інтенсивності впродовж усього життя, то адаптація є тимчасовим процесом, який викликається порушеннями звичного способу життя і полягає у виробленні нової поведінки в нових умовах. Вимоги адаптації можуть бути викликані відривом від звичного середовища (зміна сімейного стану, еміграція, вихід на пенсію, утрата роботи тощо), початком навчальної чи трудової діяльності, зміною умов праці, матеріальних і побутових умов, економічної і політичної обстановки в країні тощо. Адаптація людини в поглядах видатних соціологів (Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, М. Вебер, Т. Парсонс, Р. Мертон) – це «нормованість», «раціональність», «збалансованість», «індивідуальність». Успішність адаптації визначається низкою умов, які повинні бути забезпечені незалежно від психологічних особливостей суб'єкта адаптації: розуміння суб'єктом новизни, особливостей його життя, діяльності і вимог, які до нього ставляться; наявність мотивів, які спонукають суб'єкта змінити свою поведінку відповідно до нових обставин; наявність мінімуму знань і вмінь, необхідних для орієнтації в нових умовах і вироблення адекватної їм поведінки; відповідність мети і результатів діяльності особистості інтересам суспільства, колективу, групи [4, с. 15–35].

Спробуємо розібратися, як забезпечується адаптаційна функція освіти у процесі навчання різних соціальних груп дорослого населення. У

навчанні адаптацію слід розглядати як двоєдиний процес пристосування соціально-освітнього середовища до особистості дорослого учня і активного включення дорослого суб'єкта навчальної діяльності у проектування освітньо-інформаційного середовища та розвиток індивідуальних освітніх траєкторій.

Розглядаючи структуру адаптаційних процесів, дослідники, звичайно, указують на необхідність такої адаптації:

- психологічної (мотиваційної), яка базується на перебудові стереотипу дій особистості, мислення дорослої людини при виборі стратегії і методів роботи з досягнення прогнозованого результату навчальної діяльності;
- організаційно-цільової, яка виражається у зближенні цілей усіх дорослих учасників освітнього процесу і системи організації освітнього процесу на основі врахування індивідуальних особливостей і реальних умов;
- змістової, яка передбачає функціонально-цільовий відбір навчального матеріалу, варіативну побудову навчальних планів і програм, розвиток моделей інтерактивного навчання;
- технологічної, яка відкриває можливості пристосування навчальних програм до особливостей конкретних умов навчання за допомогою проектування технологій, прийомів і методів різнорівневого і диференційованого навчання, вибору форм проведення занять і засобів особистісно-орієнтованого управління навчально-пізнавальною діяльністю;
- контрольної-оцінювальної, яка пов'язана з тим, що дорослі учні, навіть ті, які належать до однієї соціальної групи, зовсім по-різному сприймають і засвоюють один і той самий навчальний матеріал, що передбачає в них різні потреби у формах контролю за його засвоєнням [4, с. 15–35; 1].

Одним із суттєвих орієнтирів стосовно адаптаційних можливостей освіти є психологічна перебудова стереотипу дій особистості, її мислення і механізмів самореалізації. З цього приводу Г. Сухобська [2; 3] підкреслює значення ряду чинників активізації суб'єктної діяльності дорослого в освітньому середовищі:

- самореалізація дорослого як особистості, як суб'єкта діяльності, як індивідуальності. Освіта завжди була сферою самореалізації людини, психологічним механізмом прояву себе в житті та діяльності;
- співпричетність дорослої людини до навколишньої дійсності як уявне прийняття на себе певної позиції та ролі, утілення себе в реальність, емоційний «відгук» свого глибинного «Я» соціальним викликам тощо. Діяльність андрагога може створити проблемне поле в умовах адаптивного навчання дорослої людини для її власних пошуків та роздумів;

- еволюція запитів та потреб дорослої людини у самопізнанні, що зумовлені віковими етапами етагенезу;
- розвиток рефлексивних здібностей, які дозволяють здійснити вихід людини в мегапозицію відносно особистого досвіду, розуміння й усвідомлення реального смислу навчальних та професійних змін;
- самонавчання та самоорганізація як здатність особистості регулювати свої відносини з зовнішнім світом у процесі самостійного засвоєння нових знань.

Механізм самопросування особистості у процесі пізнання нового, як зазначає Г. Сухобська [3], може бути представлений як уміння зчитувати інформацію з кожного кроку на шляху до вирішення життєвої проблеми.

Адаптаційні можливості освіти в кінцевому результаті спрямовані на конструювання індивідуальних освітніх програм для різних категорій дорослих. Провідними принципами побудови таких програм виступають:

- принцип відкритості освітнього процесу, що дозволяє дорослому учневі самостійно формувати освітню траєкторію відповідно до своїх запитів і потреб;
- принцип навчання на основі нових педагогічних технологій, адаптованих до особливостей дорослих учнів;
- принцип доступності технологій навчання, що досягається застосуванням різноманітних засобів навчання (уключаючи Інтернет, ЕОМ, комп'ютерні мережі, віртуальних тьюторів тощо);

- принцип різноманітності форм навчання: стаціонарної (денна, вечірня, вихідного дня, змінна), заочної, очно-заочної, віртуальної;
- принцип гнучкості (можливість вільно обирати тривалість і порядок засвоєння програми);
- принцип модульності, що дозволяє організовувати процес навчання за різними ступенями;
- принцип нової ролі викладача (це викладач-консультант);
- принцип організації навчання переважно на комерційній основі, що збільшує вимоги до якості освітнього процесу в цілому;
- принцип конструювання програм, які носять яскраво виражений індивідуальний характер і в той же час їм притаманна інваріантність.

Як бачимо, міняється розстановка акцентів у навчальному процесі: якщо відповідальність за результати навчання раніше покладалася на плечі викладача, то тепер вона значною мірою визначається самими учнями; раніше реалізувалося вміння учнів працювати під керівництвом викладача, а тепер уміння працювати самостійно.

Отже, Основні стратегічні завдання освіти соціально незахищених категорій дорослих полягають у розширенні вибору освітніх послуг; створенні можливостей для освіти різних соціальних груп дорослих громадян з метою їх адаптації до соціально-економічних змін як у країні, так і у світі; сприянні кожній особистості незалежно від вікової, статевої і соціальної приналежності, освіти, набутої попередньо та соціального досвіду відчувати себе активною рушійною силою суспільного прогресу.

Список використаних джерел

1. Архипова С.П. Соціально-педагогічні аспекти освіти різних категорій дорослих : монографія / Архипова Світлана Петрівна. – Черкаси : ФОП Пономаренко Р. В. – 2013. – 354 с.
2. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики : в 4 т. – СПб. : ИОВ РАО, 2000. – Т. 3., кн. 1 : Психологические основы образования взрослых. – 231 с.
3. Образование взрослых : социально-психологические проблемы, поиски, решения / Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская, Н. М. Божко, Л. Н. Бегали. – СПб. : ИОВ РАО, 2000. – 183 с.
4. Практическая андрагогика / под ред. В. И. Подобеда, А. Е. Марона. – С.Пб. : ГНУ ИОВРАО, 2003. – Т. 1. Современные адаптивные системы и технологии образования взрослых. – 430 с.
5. Arkhyrova SP, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy
6. Adaptive opportunities of socially vulnerable categories of adult education.

ПРОЦЕДУРА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ

Афанасьєв Дмитро Миколайович
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Існування Інтернет-спільнот неможливе без посильної участі її членів у життєдіяльності таких структур. Індивіди на основі навиків соціальної взаємодії, рівня довіри до протилежної сторони, власних очікувань вступають у відносини з іншими, часто анонімними акторами. Саме тому проблема аналізу ефективного використання індивідуальних ресурсів в соціальних групах є дуже актуальною теоретичною та практичною задачею. Соціальний потенціал – це категорія, яка характеризує нереалізовані соціальні можливості та соціальні ресурси. На нього впливає взаємодія різних соціальних, психологічних факторів і закономірностей. Реалізація соціального потенціалу призводить до певного ефекту і обумовлює різні види змін – не тільки соціальні, а й економічні, політичні, культурні та ін.

Формування соціального потенціалу Інтернет-спільнот включає в себе реалізацію декількох послідовних кроків. Вони певним чином співзвучні з кроками, що закладені в Програмі розвитку ООН (1965) [1] і які описують формування потенціалу місцевих громад:

1. Залучення учасників Інтернет-спільнот до формування потенціалу.

Ефективний процес формування потенціалу повинен заохочувати участь усіх учасників. Якщо учасники Інтернет-спільнот з різними статусами (модератор, дописувач, фолловер тощо) залучені в процес комунікації та усвідомлюватимуть кінцеву мету діяльності спільноти, то вони будуть відчувати себе більш відповідальними за результат і стійкість розвитку.

2. Оцінка потреб в створенні потенціалу та ресурсів

Оцінка наявних можливостей за рахунок взаємодії із учасниками Інтернет-спільнот дозволяє координаторам Інтернет-спільнот бачити, вирішення яких питань вимагають додаткової підготовки, які області повинні бути пріоритетними, якими способами нарощування потенціалу можуть бути спрямовані на створення короткострокових та довгострокових стратегій розвитку. Формування потенціалу, що не корениться в комплексному дослідженні та оцінці наявних можливостей буде обмежено однобічним, що не сприятиме стійкості результатів.

3. Сформулювати наслідки розвитку потенціалу

Після завершення оцінки можливостей, необхідно окреслити можливі наслідки формування потенціалу у чотирьох сферах:

A. Організаційні механізми – оцінка часто виявляє, що спільноти неефективні через погані або слабкі контакти між учасниками, неякісне управління ресурсами, порушення правил діяльності в межах Інтернет-спільнот. З метою усунення проблем, пов'язаних з організаційними механізмами, необхідно унормувати використання індивідуальних потенціалів учасників, що охоплює процедури входу учасни-

ків в спільноту, впровадження системи стимулів, розвиток навичок, систем оцінки ефективності, а також етики і цінностей.

B. Координація – успішне управління та контроль з боку координаторів спільноти каталізують досягнення цілей в області розвитку Інтернет-спільноти. Сильна координація дозволяє легше адаптуватись до змін, сильні лідери можуть також впливати на людей. Координатори можуть використовувати коучинг і наставництво нових учасників щоб допомогти стимулювати розвиток необхідних навичок.

C. Знання – вони є базисом потенціалу. Основні зусилля учасників спільнот мають бути спрямовані на отримання необхідних компетенцій, які формують стійку систему знань. Координатори спільноти мають сприяти цьому процесу.

D. Зворотній зв'язок – постійне реагування на запити учасників сприяє більш високій продуктивності і ефективності. Відсутність зворотного зв'язку в спільнотах погіршує комунікацію, веде до занепаду спільноти.

4. Діяльність з постійного нарощування потенціалу

Координатори спільноти повинні здійснювати постійну переоцінку ефективності діяльності спільноти, реагувати на очікування учасників, прогнозувати зміни в діяльності спільноти. Перевагою є розробка відповідних критеріїв оцінювання.

5. Оцінка розвитку потенціалу

Оцінка нарощування потенціалу сприяє підвищенню відповідальності. Оцінки повинні бути засновані на змінах продуктивності в чотирьох основних сферах: організаційні механізми, координація, знання і зворотній зв'язок.

Мережевий характер діяльності сучасних спільнот позитивно впливає на їх функціонування через наступні процеси: інтенсифікація інтеграційних соціальних процесів: більша відкритість соціальних систем; безперешкодний доступ всіх учасників до інформації; універсалізація норм і правил здійснення соціальної взаємодії; форми набуття різних компетенцій, підвищення рівня міжособистісної довіри.

Накопичення, впровадження і відтворення соціального потенціалу в сучасних суспільствах залежить від конфігурації мережі відносин між суб'єктами на основі своїх цілей, рівня взаємної довіри, особливості стратегії самостійної поведінки, інформації і навичок спілкування. Проте, формування соціального потенціалу в суспільстві не може бути повністю зведена до діяльності соціальних суб'єктів. Організаційна інфраструктура мережевої спільноти відіграє важливу роль в цьому процесі, який створює умови для ефективного спілкування та побудови довірчих відносин.

Потенціал спільноти є необхідною і достатньою умовою для спільноти, щоб сформувати, продовжувати рости, і підтримувати себе в досягненні